

Psikanaliz ve Edebiyat:

Lacan'ın *Lituraterre* metni üzerine¹

Özge Soysal

Lacan'ın Ekim 1971'de "Literature" adlı bir edebiyat dergisinde yayınlanan bu metni, o sene boyunca yürüttüğü Semineri sırasında Mayıs 1971'de de konu edilmiştir². Yer yer anlaşılması hayli güç olan bu metin, Lacan'ın 1970lerden itibaren kuramındaki belirgin virajları da içerdiğinden öğretisindeki önemli metinlerden biridir.

Lituraterre kelimesini Lacan, Ernout ve Maillet'nin sözlüğüne gönderimde bulunarak açıklar³. *Litura*, Latince köken olarak *lino* sözcüğünden gelir ve bu da ıskalanış, siliniş demektir. Lacan bunu aynı zamanda Joyce'un bir harf değişikliği yaparak *letter* sözcüğünü çöp anlamına gelen *litter* şeklinde yazmasıyla birlikte okur. Sophie Marret-Maleval'ın aktarımına göre⁴ aslında İngilizcede tek *t* ile yazılan *literature* kelimesini iki *t* ile yazan Lewis Carroll'dur ve bu sayede edebiyatta *litter* yani "atık" statüsünde olanı açığa çıkarmıştır. Edebiyata dahil olan bu "çöp" meselesi antolojilere sıkışan, lineer bir tanınma arzusundaki edebi gelenekten farklı olarak, tam da bu gelenekten düşeni, bir nevi anlam-dışı olarak eleneni ve anlamsal bir düzenlenişe entegre ol(a)mayanı ilgilendirir. Efendinin söylemindeki temel gösterenlerin ve Baba-nın-Adı metaforunun kapsayamadığı, dışında kalan kısmı da diyebiliriz. Bu türden bir kırılma psikanalizin tarihinin içinden bizzat Lacan'ın kendisini de bağlamaktadır, zira 1963 yılında IPA'dan aforoz edilişi sırasında vermeyi planladığı ve sıkı bir hazırlığa rağmen gerçekleştiremediği Seminer, bir ideal olarak temsil edilen Freud'un arzusunda analiz edilmeden kalan kısmı -kadınsı değilse nedir? - ve Freud tarafından kuramsallaştırılan baba mitini sorgulamaya açacağı *Baba-nın-Adları* semineridir.

Tam da bu türden bir kırılmada edebi gelenekteki tüm dengeleri değiştiren Beckett'le aynı çizgide yer aldığını söyleyen Lacan, Beckett'in edebiyatın onurunu kurtarmasını "varlığımızdan atık yapmasına borçlu olduğunu" yazar⁵. Aslında hem Beckett hem Lacan, her

¹ Bu yazı 9 Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nin davetlisi olarak 10 Mayıs 2024'te aynı başlıkla yaptığım konferans sunumunun yazınsal metnidir.

² J. Lacan, "Lituraterre", 1971, *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, s.11-20.

J. Lacan, Le Séminaire livre XVIII. *D'un discours qui ne serait pas du semblant*, 1971, Paris, Seuil, 2006. s.113-127.

³ *Dictionnaire Étymologique de la Langue Latine : Histoire des Mots*

⁴ S. Marret-Maleval, "« La condition littorale » : lecture de « Lituraterre »" In *L'a-graphie*, Le corps parlant et ses pulsions, Publication de la Section clinique de Rennes, Ekim 2016, s. 87-102.

⁵ J. Lacan, *Lituraterre*, 1971, s.11.

ikisi de kendi tarzlarında Ötekinin Ötekisinin olmadığını, bir kurtarıcı olarak Ötekinin gelmeyişi, Ötekinin ancak kesintilerle süregiden bir diyalogda benzerdeki başka olarak yer bulabileceğini duyururlar. Bu bir bakıma Lacan'ın *Kayı* Seminerinden bu yana eksikliği arzu nesnesinin eksikliği olarak değil “eksiklik olarak eksiklik” kavrayışında çalışmasına denk gelir ve şüphesiz edebiyatta da bu hattı paylaşan devindirici yazarlar vardır⁶.

Lacan'ın harflerin sofistike kullanımında ve *lalangue* oyununda kolektif bir anlamın boşluğunu ele veren Joyce'un adımlarını takip edeceği *Sinthome* Seminerine henüz beş sene olsa da o şimdiden psikanalizin başından sonuna kadar izleyeceği yolun bu olduğunu söyler. Aslında söylem türlerini ele aldığı bir önceki Seminerinde analistin söyleminin failinin nesne *a* yani *hiç nesne* olduğunu yazıya geçirerek, analistin varlığa özdeş olmadığını, tam tersine varlıktan düşenin/kalanın/atılanın yerinde işlev gördüğünü öne çıkarır. Analist, analizanın söyleminde olumlanan ya da harflerin işaretlediği boşluğu yani radikal farkın yerini dolgulayan göreceli bir düşlemsel anlatıyı dilsel karşıtlıklar oyunundaki yapısal bir boşluğun gerçeğine çeker ve bunu her seferinde risk alarak yani ağzını her açtığında öne atılarak ama en nihayetinde “atılarak” yani kendisini konuşan-varlık olarak varlığın tamlığından düşen şeyin konumlanışında bularak ve bu bulunuşun önceden bilmediği etkilerini *sonradanlık etkisinde* üstlenmeye razı olarak yapar. Lacan'ın psikanalizin başından sonuna kadar izlediğini söylediği bu tür bir konumlanış, hemen sonrasında *L'étourdit* metninde dile getireceği “*yapı, dilde gün yüzüne çıkan gerçektir*” cümlesiyle birlikte düşünüldüğünde boşluğu yalıtılmış, mistik ya da miskin bir boşluktan ziyade sözcüklerin sembolik yapılanışının konuşturduğu ve yankıladığı bir gerçek, bir diğer deyişle radikal başkalık olarak kavramamıza izin verir⁷.

Lacan, her ne kadar *Lituraterre* metnini önceleyen Seminerinin başında zevki (Jouissance) söylemlerin, dolayısıyla da bilinçdışı öznesinin yapılanışında indirgenemez olan heterojen bir unsur olarak dahil etse de burada harfin zevkle olan ilişkisi gösteren zincirinden ve varlıktan kaçanla, atılanla olan ilişkisinde daha belirgin bir şekilde öne çıkar. Bu Lacan'ın aynı Seminerinde miti içerikle değil, anlatıyı düzenleyen yapısal boşlukla ya da yine Baba metaforunu YHWH harflerinin telaffuz edilmişinin imkansızlığının dilsel işleyişteki somutlanması olarak ele alışıyla özdeşdir. Joyce, Beckett ve Duras'yla birlikte edebi yazındaki tersine çevrilişi de yine içeriğe değin bir anlatı ya da hakikatin aşkla aranışından farklı olarak, aramanın

⁶ J. Lacan, Séminaire 1962-1963. *L'Angoisse*, éd. ALI, 2021. Bu söylediğimin geliştirilmiş halini, yazma eylemine *hakkında yazılanın* değil, *yazdırmanın* yön verdiği *yazının kadınsı tarafı* olarak ifade ettiğim ve kendi edebiyatımızda bir örnek olarak Tezer Özlü'nün yazısını ele aldığım metnimde bulabilirsiniz. Ö. Soysal, Tezer Özlü. *Yazının Kadınsı Tarafı. Kadınlar: Aşkları, yapıtları ve yalnızlıkları* içinde (der. P. Arslantürk), İzmir, Yakın, 2022, s. 235-245.

⁷ J. Lacan, *L'étourdit*, 1972, *Autres écrits*, Paris, Seuil, 2001, s.476.

mümkün olmadığı zira zaten hiç erişilememiş kayıp harflerin yön verdiği coğrafyalar olarak düşünmek yerinde olur. Lacan'ın yine Seminerinde dile getirdiği üzere zevkin imkânsız oluşunun *ölüme yazgılı varlıkta* harflerle işaretlendiği yerde ikincil olarak oluşagelen bir anlatıda dilsel yapılanışın yasası gereği bastırılmış olarak kalan hakikat, özne ancak bilinçli bilgisinden kaçanın sorumluluğunu almaya gönüllü olduğunda gerçekle olan bağlantısında yaklaşılabılır olmaktadır, elbette kısmi olarak⁸. Diğer türlü yazınsal bir anlatıyı, bir yaşam olayını ya da analitik bir parkuru imgesel düşlemsel bir kurgunun zamansal evreninde ve *ideal-ben* yanılısamasında ya da salt *benlik-ideali* çerçevesinde tutmaya eş değerdir.

Oysaki, Jouissance (zevkin) deposu ve imkansızın tekil ve indirgenemez işareti olarak harfin 1970'lerle birlikte iyiden iyiye öne çıkışı hem harfin söz konusu olduğu bir diğer metinle, "*L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud*"⁹la olan bağlantısını hem de artık harfin nesnenin hakikatle olan ilişkisinde metonimik yer değiştirmelerden farklı bir hacim kazandığını duyurur. Analistin dilsel yapılanışına niteliğini veren pür farklılığın işaretinden dayanak alarak analizanın gösteren zincirinin serimlenişinde atılım verdiği olumlanamaz olan hiç nesne, bir dil gibi yapılanan bilinçdışının ötesinde (torik düşündüğümüzde berisinde) anlatıdan radikal olarak kaçan solo bir seste duyulur. Lacan, *Lituraterre*'de psikanalizin salt Oidipus karmaşasına yani tasarımlanabilir ve temsil edilebilir olana indirgenişinden net bir şekilde ayrıştığını -yeniden- belirtir. Güncel edebiyatta da sadece Oidipus mitinin yorumlanışında, klasik bir bastırmanın izleğinde kalarak psikanalizin katkılarından yararlanamayan yazar, eleştirmen ve akademisyenlere eleştiri getirdiği gibi, Dostoyevski üzerine bir çalışma yapmış olan Freud'un psiko-biyografik unsurlara dayanan bu tarzına da eleştiri getirir. Bu tür ansiklopedik-kronolojik betimleyici tahliller, edebiyatın nesnesini nesnel-dışsal bir nesne haline getirmekle kalmayıp, ilgiyi betimlenebilir olanın kabul gören sınırlarında tutarlar. Oysaki Lacan'ın Margueritte Duras'ya sunduğu saygı, tam da Duras'nın betimlenemez olanı betimlemeye girişmediği, bununla birlikte yaşamın boşluğunu tüm ciddiyetiyle hissettirdiği benzersiz bir anlatı tarzından kaynaklanır¹⁰.

Bir psikanalistin çalışması sayesinde keşfettiğim İranlı bir yazar olan Sadık Hidayet'in "Kör Baykuş" kitabındaki anlatı stili ve okuyucuda bıraktığı etki, yazarın neden modern İran

⁸ J. Lacan, Le Séminaire livre XVII. *L'envers de la psychanalyse*, 1969-1970, Paris, Seuil, 1991, 11 Mart 1970 ve 9 Nisan 1970 tarihli dersleri.

⁹ Lacan J., "L'instance de la lettre dans l'inconscient ou la raison depuis Freud", 1957, In *Écrits*, Paris, Seuil, 1966, s.490-526.

¹⁰ J. Lacan, Hommage fait à Marguerite Duras du ravissement de Lol V. Stein, 1965, In *Autres écrits*.

edebiyatının öncülerinden biri olarak kabul edildiğini de açıklıyor.¹¹ Anlatıdan süreğen olarak kayan bir hakikatin ancak lineer olmayan mantıklı bir zamanın *sonradanlık etkisinde* gerçeğe tutunarak belirişi, okuyucuya da söz konusu hakikatin nihai olarak kaçanın bıraktığı bir izden, gerçeklik ve kurgu arasındaki kesintili bir kenar çizgisinden başka bir varlığı olmadığını sarsıcı izlenimini yaşıyor. Metaforu, metaforun kaçınılmaz olarak karanlıkta bıraktığı bir yer için işletebilme becerisini, metafora anlatıdaki ve öznellikteki kıpırdamaz bir kendilik olmaktan başka beklenmedik bir açılım getirişini hiç şüphesiz Lacan'ın benimsediği analistin söylemi için de düşünebiliriz.

Lacan, kendi *yazılarına* da *-Écrits-* bu perspektiften baktığını belirtir. İsminin duyurduğunun ya da sanılanın aksine, bu yazıların tamamlanmış birer metin olmasından ziyade, kongre notlarını ve birçok tanıklığı içeren, kısacası öğretisindeki soruları birbiriyle bağlantılandığı *“açık mektuplar”* olduğunu ifade eder, tıpkı *yazılarını* açan ilk metnin kronolojik olarak daha önce hazırlayıp sunduğu ayna evresiyle ilgili metni olmasındansa (*“Le stade du miroir”*, 1936) *“Le séminaire sur la lettre volée”* (1956) olması gibi. Bunu adresini bulmayı bekleyen ya da aslında her hâlükârda bulmuş olup, her bükümde yeniden sınanması gereken *“açık harfler”* olarak da okuyabiliriz. Lacan'ın Edgar Allan Poe'nun *“Çalınmış mektup”* adlı öyküsü sayesinde gösteren ve harf arasında bir ayırım yaptığı açıktır. Gösterenin muhataplar arasında yer değiştiren anlamından ve sırasıyla mektubu elinde bulunduran öznelere içerdiği kastrasyon mesajından dolayı *“kadınılaştırılan”* etkisinden farklı olarak harf, gösterenin kalbinde ısrar eden bir boşluk olarak, dahası Lacan'ın Poe'nun bu öyküsünde yaptığını söylediği gibi boşluğun fallik örtüsünün açıldığı bir itiraf olarak açığa çıkar. Harfin mantığını izleyen Lacan *Lituraterre*'de bir adım daha atar. Söz konusu olan sadece kastrasyonun, arzusunun ve eksikli oluşun yön verdiği bir bilgiden ziyade, başından bu yana bir *“başarısızlık”*, bir *“delik”* olan bir bilgi, bir başka deyişle bilinçdışını kuran harftir.

Serge Lesourd'un Fransa'nın Nice şehrinde ALI'nin düzenlediği bir açılış semineri için yaptığı konuşmasından hatırladığım çok önemli bir ayırım var, doğrudan psikanalistin duyuşunu, ufkunu ve seçtiği güzergahı etkileyen. Lesourd, bir psikanalistin çalışmasında şüphesiz etkileşimde olan ama kadınsı ve eril konumlanışlarda olduğu gibi birbirlerinden radikal olarak farklılaşan iki bilgi türü arasında bir ayırım yapar. Bunlardan biri *bilinçdışının bildiği bilgi*, diğeri ise *bilinçdışını bilen bilgidir*. Birincisi kastrasyonun, kökenler ve arzu arasında bölünmüşlüğü'nün tarafında işleyen, ikincisi de temsille, temsil edilebilir olanın sınırları

¹¹ C. Lacôte-Destribats, *Leçons de ténèbres avec sarcasmes. Passage par La Chouette aveugle de Sadegh Hedayet*, Paris, Galilée, 2021. Sadık Hidayet, *Kör Baykuş*, İstanbul, YKY, 2023, çev. Behçet Necatigil.

dahilinde olmayan harfin mantığı arasındaki bir bölünüşte işleyen bir bilgi türüdür. Öznenin ne zaman ve nasıl geldiğini öngörüp, kestiremediği bir tasarımılanamaz olarak *Ötekideki eksikliğin gösterenidir* bu bilgi-olmayışın bilgisi. Lacan'ın *Lituraterre*'de Aydınlanmacılığın yani Aklın ve anlamın karşısına yerleştirdiği şey, görünür olandaki bu deliktir. Aslında edebiyatın tarafında yer alan bilgiden kaçan harfin türlü hareketlerinin “*bilmecesi*” psikanalizin tarafındadır. Edebiyat bundan daha iyi yararlanabildiği takdirde bastırmaya tabi olanın ya da bastırılanın geri dönüşünün hakikat ve bilgi ikilisi arasındaki bir bölünmenin belirlediği bir çerçevede kalmanın ötesine geçebilir. Lacan bu ayrımı, söz konusu olanın bilginin bir başarısızlığı olmadığını ama *bilgideki bir başarısızlık* olduğunu söyleyerek açıklar. Bilinçdışı yazılabilir bir sembol olarak harften ziyade – ki bu Lacan'ın Derrida'ya getirdiği bir eleştiridir de- *hiçbir bilginin* hiç nesnesi olarak harftir buradaki farklılık. Bununla birlikte, yine önemli bir ayrıntı olarak Lacan'ın altını çizdiği üzere söz konusu olan cansız, *ölü harfler* de değildir. Bunu hem *yazılmakta olanın yazılmamaya devam ettiği*, bilinçdışı öznesinin ve düşlemin öznesinin söyleminde ondan kaçan ve etkinleşen bileşenleri hem de yaşayan bir zevkin bedenden yani Başkadan atılım alan elementleri olarak düşünebiliriz.

Harf, *littoral* olandır, kıyıya dair olan. Bunu semboliği ve gerçeği birbirinden ayıran bir ufuk çizgisi olarak da kurgulayabiliriz, zira Lacan'ın biyolojik bir yaklaşımda geçerli olduğunu söylediği ve mesafe aldığı *Umwelt* ve *Innenwelt*, dış dünya ve iç dünya arasında yaptığı kategorik türden bir ayrıma göndermez. Harfi, gösteren zincirinden ve dilsel yapılanıştan bağımsız düşünmek mümkün olamayacağı gibi göstereni de harfin devindirici farkı olmaksızın öznel bir yerden işlemek mümkün değildir, zira böylesi özneyi formel ve mekanik kalan otomatik bir tekrarın çıkmazına sokma riskini taşır. Bununla birlikte gerçek ve sembolik gibi iki düzlem -terre- arasına birinin diğerinin *ortak ölçüsü* olduğu bir kenar çizgisi çekmek, bu alanların heterojen oluşunu belirtmek için gereklidir. Aslında buna en güzel örneklerden biri Lacan'ın bu metninde atıfta bulunduğu bir Seminerinde çalıştığı *Signorelli* örneğidir¹². Temsil edilmesi mümkün olmayanın – ölümün ve cinselliğin- işaretleri olarak unutulmuş düşen harfler, söylemin kendisinde yerine gelen başka isimlerde belirseler de hatırlanabilir olandaki hatırlanamaz olanın birer işareti, bilgideki bir delik olarak ortaya çıkarlar ki bu da “*bilinçdışının nedeni olan*” “*harften bir gösteren yapmaya izin vermez*”¹³. *Signorelli*, bilinemez olanın gerçeğinde -ölüm ve cinsellik değilse nedir?- unutilan bilginin dahi unuttuğu bir delik olarak

¹² J. Lacan, Le Séminaire livre V. *Les Formations de l'inconscient*, 1957-1958, Paris, Seuil, 1998. Lacan'ın Seminerinde yeniden işlediği bu örneği Freud'un “Günlük yaşamın psikopatolojisi” kitabını açan “özel adların unutulmuşu” bölümünde bulabilirsiniz.

¹³ J. Lacan, *Lituraterre*, 1971, s.13-14.

kalır. Bunun bir diğere anlamı, harf ve gösterenin karşılıklı bir tamamlanma ilişkisi içinde olmadığıdır, birbiriyle bağlantılı olan fakat deniz ve kara gibi ayrı kıvamlar söz konusudur. Bununla birlikte, Lacan'ın söylediği üzere harf ilksel de *-primaire-* değildir. Bir dil gibi yapılanmış bilinçdışı gösteren zincirinden telaffuz edilmesi imkânsız olan olarak elenendir ve ancak bu yapısal boşluğu kayıp olarak yaşantılayan küçük insan varlığının bu kaybı temsil ettiği düşlemsel bir gramerin içinden öznenin söyleminde yaşayan bir zevk olarak canlanabilir. Bu durumda harf, fallik gösterenden ve gösterenin bedendeki yankısı olan dürtülerin deviminden de yalıtılmış değildir. Aslında aralarındaki nüans, kökensel bastırmayla gösteren zinciri olarak yapılan bilinçdışı; özne ve Öteki arasındaki dürtüsel oyunlardan itibaren Ötekinin söylemindeki eksikliğin özne tarafından bir kayıp olarak deneyimlenişinin oluşturduğu bir boşluk, meydana getirdiği bir alan olarak bilinçdışı öznesi ve son olarak bu boşlukta kayıp nesnenin imgesel-düşlemsel bir senaryoda temsil edildiği arzulayan özne arasındaki yapısal üç ayrı düzlemi ilgilendirir¹⁴. Dolayısıyla da harf, sadece bir iz, bir kalan olmaktan farklı olarak bu üç yapısal düzenlenişin her birinde etken olan unsurdur da. Lacan'ın bir önceki seminerinde her bir söylemde dolaşımda olan birbirinden dört farklı yeri (hakikat S, fail-S1, bilgi-S2, üretim-a) bir harfle belirttiğini hatırlayabiliriz.

Littoral, kaybın sadece yer değiştiren ve sonsuzca anlam üretebilen ve az çok tanıdık olanın sularında kalan gösteren zinciri ve hakikat arasındaki ilişkiden geçmediği ama yitirilmiş nesnenin doğrudan, bitimsiz bir anlamlandırmayı da düğümleyen bir işlevde, söylemin faili olan temel gösterenleri konuşturduğu (G1/a), şaşırtıcı olabilecek bir başka perspektifi var eder. Bu hakikat önemsiz olduğundan değildir elbette. Tam tersine, öznenin nedeni olan gösterenin motorudur hakikat, Lacan'ın söylemler kuramında yer verdiği üzere. Buradaki vurgu hakikatin bir diğere veçhesidir: salt sembolik ve imgeselin kesişimindeki küçük farklılıkların süregelen anlamlandırılışına ve değişim isteğine karşılık, gösteren zincirine tutarlılık veren, dolayısıyla da zincirin dışında kalan kenar çizgisi yani tekil niteliğinin değişmez bir gerçeği olan öznenin temel sorusu olarak -boşluk ve büründüğü karakter değilse nedir? Nesnenin sonsuzca geri döndürülebilir, geri dönüşüme tabi tutulup yeniden kullanılabilir olmasının istendiği yaygın ve güncel kurgunun dışında kalan bir “şeydir” söz konusu olan. Kalan, bırakılan, düşen bu şeyin edebiyattaki ya da öznellikteki atık statüsü, analistin söyleminin de olumlu ve tanıdık olanın karşılıklığının dışındaki işlevinin de altını çizer. Aslında Winnicott'un “squiggle oyununu” keşfi buna güzel bir klinik örnektir¹⁵. Karşılıklı olarak bu çiziktirme oyununu oynadığı çocukla

¹⁴ Bu kuramın klinik örneklerle detaylı bir şekilde ele alınışı için bkz. Jean Marie Forget, *L'adolescent face à ses actes...et aux autres*, Toulouse, érès, 2013.

¹⁵ D. W. Winnicott, *De la pédiatrie à la psychanalyse*, 1958, Paris, Payot, 1969, trad. J. Kalmanovitch.

bir konu *hakkında* konuşurlarken (okul, aile, ev, arkadaşlar, onu üzen ya da canını sıkan şey vb.) çocuğun ya da/ve de analistin elinin beklenmedik bir şekilde çocuğun asıl ıstırabını, adlandırmaksızın etrafında döndüğü sorusunu ele veren resmi ortaya çıkardığı çizgiyi çizmesi, kaybın bir imkansız *doğrudan* -elin jestiyle- konuşturduğu *nesne a-tekil nitelik* hattına bir örnektir.

Lacan, harfin mantığını anlatmak için Japonya'ya yaptığı bir seyahatin örneğini verir. Bu yolculuktan, çoğu kez değişme isteği yanılmasıyla çıkılan yolculuklardan farklı olarak insanın imkansızla yani aslında öznelliğinde ısrar eden ve değişmez olarak kalan tekil nitelikle karşılaştığı bir başka yolculuk türü olarak bahseder. Bu elbette Lacan'ın Oidipus, yasak ve bastırma kuramının ötesine geçen kuramıyla da bağlantılıdır, zira güzergâh olarak da o sefer izin verilen Sibiryaya hava sahasından geçtiğinin ayrıntısını verir. "Tek belirleyici *littoral* olanın koşuludur" diyerek, onu oldukça etkileyen Japon alfabesinin ses ve anlam arasındaki farklı hatlarını, Japon kaligrafi sanatını ve müzelerin duvarlarını süsleyen *kakemeno*'ları "*resmin harfle olan evliliği*" olarak tanımlar; batının anlamla yaptığı evlilikten farklı olarak. Lacan'ın ifadeleriyle "*mürekkap ve fırçayla kazanılan bahis*", elin jestinin, "*elin tekilliğin evrensel olana galip gelişidir.*"¹⁶ Sibiryaya semalarından geçerken bulutların bıraktığı izlerin oluşturduğunu söylediği oluklar, aynı zamanda bir harf olarak *a* nesnesinin dekore ettiği oluklardır da. Öyle ki geride bir şey bırakmayan bu izin zaten hiç var olmamış *Şeyin*, ensestın Yüce İyi nesnesinin bir izi olduğunu söyleyebiliriz. Bu bir bakıma Lacan'ın özne kuramının da benzersiz niteliğini duyurur. Özneyi kuran şey, onu aynı zamanda varlık olarak silen eylemin -gösterenin etkisinin- izidir. Bunu oluklar açan suyun aynı zamanda o olukları doldurması gibi düşündüğümüzde, öznenin bir kesme etkisi, zevkin imkânsız oluşu olarak *nesne a* ve bu kesmenin izi olan *tekil nitelik* olarak oluştuğunu da söyleyebiliriz. Fakat Lacan bunların birbirini doğuran, kesen, delen, birbiriyle düğümlenen ya da derinliğini veren farklı aşamalar olduğunu belirtmeden de geçmez. Mesela nesne *a*'nın gösteren zincirinin düzenlediği bir söylemde, bir diğer deyişle bilinçdışı öznesinin bu işaretlerin anlatıdaki bir eklemlenişi ve yeniden ele alınışı olarak oluşumunda bir düşlem nesnesi yani benzer olarak kurulması bir diğer yapılanış aşamasıdır.

Harfe değin olan, "*pür litura*"dır ve gösteren zincirindeki G1-G2 işleyişinden farklı olarak diğer yarısı, gönderimi, bilgisi ya da karşılığı olmayandır. Bu da bir batılının anlamayacağı üzere, der Lacan, kaligrafi sanatının icra ettiği şeydir. "*Merkez ve namevcut arasında, bilgi ve Jouissance arasında*" bu yazı sanatında olduğu gibi soldan sağa dikey olarak

¹⁶ J. Lacan, *Lituraterre*, 1971, s.16.

tutunan ve askıda kalan harflerin gerçeğinin bir estetiği söz konusudur. Tam da bu özelliğiyle bilinçdışı tekrarın da nesnesi olan harfler, sel sularının açtığı yarıklar gibi farklı düzlemler arasındaki etkileşimde bir kıyı çizgisi oluştururlar. Yine bu yarıklara dolan su -zevk fazlası değilse nedir?- tekrarın da motoru olan dürtü nesnesinin uyarıcı yükü değil midir? Aslında Lacan, benzerden farklı olarak mutlak bir farkı işaret eden harfin yazılımla beden gerçeğinden gelen bir devinimin, özneyi harekete geçiren bir zevkin de geri kazanıldığını açıklar. Buradaki espri her şeyin gösteren olmadığı bir öznel düzenlenişte gerçeğe kıyısı olan harfin öznenin radikal olarak kaçan bir zevk olarak beden yazısı ve eseri olarak açığa çıkabilmesidir. Harfleri sözcükleri ayakta tutan çubuklar olarak düşündüğümüzde, gösterenin anlamla iş birliği kuran parçasının yanı sıra materyal yani pür sembolik olan tarafıyla karşılaşırız. Aslında Lacan'ın metninde duyurduğu üzere bir analizin *politikası* da gösterenin açtığı farkı dolgulayan bir ideal nitelik olarak harfin zevk fazlası olarak tekrarını, nesnenin bu dürtüsel-uyarıcı yükünden özgürleştirip pür sembolik niteliğinde geri kazandırmaktır. Lacan, Freud'un "kurt adam" vakasındaki analizinde kelebeğin kanat açışını andıran bir çağrışım olarak V harfinin-rakamının ortaya çıkışını "ilksel sahnenin" hatırlanamaz oluşunun gerçekteki yazısına bir örnek olarak verir; çağrışımsal olarak hatırlanıp yeniden kurulanın gelip dayandığı bir payanda noktası olarak. Aslında harfin yazısından yararlanışın sadece klinikte değil, bilimsel tekniklerde de ortaya çıkması ilginçtir. Bu adeta bir köprüyü ayakta tutan ayakların, gösterenin, anlamın ve gramerin ayakları olan harfin gerçeğinin yaşamdaki mimari yansıması gibidir. Lacan aslında bilimin bir gerçekten ilham alarak rasyonel olanı gerçekleştirdiğini söyler; Osaka şehrindeki yolların gökyüzündeki bulutlarda kuşların takip ettiği yollarda bıraktığı izlere *benzer* olarak yapılmış olması gibi. Yine de gerçeğin tamamen rasyonelleştirilmesi tutkusunun yarattığı bir yanılsamaya, bir önceki seminerinde de eleştirdiği gibi gerçeğin inkarına dönüşecek, öznel bölünmüşlüğü tanımazdan gelen otonom bireyler imal eden bilimsel bir söyleme karşı da uyarır.

Lacan son olarak edebiyatta söylemdeki bir kırılmayla yazıda harfin önemini öne çıkaran ve okuyucuya heyecan veren avangart akımı ve Roland Barthes'ın "göstergeler imparatorluğunu" övgüyle selamlar. Bununla birlikte bu sonuncusunu Japon kültüründeki yazıyı ve harfin otonomisini yeteri kadar kavramadığı için de eleştirir. Lacan'ın kaynağını benzerden almayan bir söylemin mümkün olup olmadığını sorgulaması, gösterenlerin dilsel yapılanışın yasalarına göre eklemlenişinden farklı olarak gösteren zincirinden elenen harflerin (birey değil!) otonom, bağımsız ve serbest oluşunun öznellikte işleyen bir diğer mantığına açılır. Bundan ne anlamamız gerektiğini sorabiliriz. Kanımca insan öznenin kendisinden ve herkesten

radikal olarak kaçan ve her türlü toplumsal, ailevi, beşerî koşuldan tamamen bağımsız bilinemez olarak kalan hatta direnen bir başkalığın olduğunu söylemek yanlış olmaz. Söylemde ya da bir diyalogda buna pay ayırabilmek öznenin kendi dengesinde kalabilmesi için nefes almak kadar yaşamsal olduğundan Lacan, salt benzerin, anlatının ya da ilkelerin değil de anlam-dışı olanın yön verdiği bir söylemi, analistin söylemi olarak yazıya geçirir. Yine de *adın babası*'na geçebilmek için metafordan *yararlanmak* kaydıyla, zira Lacan'ın tam da bu metninde bir *üstdil* olmadığını hatırlattığını göz önünde bulundurursak eğer, *Başka* da ancak gösteren zincirindeki bir atılım, bir hareket olarak yerini bulabilir. Elbette yapıya *göre* hareket etmek gibi bir amaç için değil (bu bir tanınma ve onay isteğini ve de paradoksal olarak yapının bir iptali olarak direnci ve aynı çıkmazın tekrarını getirir), en nihayetinde vara-geldiğimiz yerin tamamlanmamış bir yapının sözcüklerde kendiliğinden konuşan bir gerçek olduğuna kendi öznelliğimizde tanıklık edebilmek için.

Jean Marie Forget'nin cümleleriyle ifade edersek: “*Mantıki bir kararlılık ve başkalığın alanında, değilleme işleminin etkilerinde ya da daha önce değindiğimiz metaforun işleminde şunu yeniden buluyoruz: öznenin, söylemin düzeninden olmayanı yani gerçeği fark edebildiği yer söyleme dört elle sarıldığı yer de.*”¹⁷

¹⁷ J. M. Forget, *Des difficultés pour se faire entendre*, Toulouse, érès, 2022, s.83.